

Årgang 5 · nr 4 · Dec. 2001

Alderens nye sider

NYHEDSBREV

Japansk skrifttegn: 'Alderdom' – eller 'Alle de år efter fødslen'

Videnscenter på Ældreområdet

Byg, byg, byg!

Nye vinkler blev lagt på ældreomsorgen, da Videnscenter på Ældreområdet gennemførte sin anden konference om 'Ældreomsorg – management eller menneskelighed?', der fandt sted i Kolding i oktober.

Af Anne Brockenhuus-Schack

Journalist, kommunikationsmedarbejder ved videnscenteret

Formanden for Folketingets socialudvalg, *Villy Søvnald*, SF, åbnede konferencen med ordene: »Byg, byg, byg!« og påpegede samtidig nødvendigheden af at diskutere ressourcer.

»På det sociale område har vi i årevis diskuteret, at såfremt der var ånd, spirituelle fagter og vilje nok kunne man klare endog meget store resultater. Hvis det drejede sig om at anlægge en vej mellem Odense og Svendborg og en person henviste til, at den kunne skabes ved ånd alene, ville vi anse ham for en tvivlsom person. Jeg vil derfor advare mod denne forfladigelse af debatten. Vi er nødt til også at diskutere ressourcer og navngive kvaliteten. Og der er ingen nemme svar«.

Villy Søvnald så to grøfter i ældredebatten: Drømmen om fortiden og opfattelsen af, at det er ærgerligt, at folk ikke forstår alt det gode, der er lavet. »Drømmen om, at hvis vi blot kunne skrue tiden 30 år tilbage, ville vi alle være lykkelige, skyldes dårlig hukommelse. Ser vi på de ældres pleje, økonomi, sundhed og boligforhold, er der på ingen af områderne grund til at ønske sig en generation tilbage«. Også i nutiden fandt han ganske betydelige problemer. Bl.a. i at den offentlige debat i sig selv er blevet problematisk, da den ikke er velegnet til nuancer.

Af afgørende ældrepolitiske temaer i fremtiden så han bl.a. omfanget af ældreboligbyggeriet. »Vi har svigtet ved at drosle ned på byggeriet, så vi kun visiterer senildemente, der ikke kan orientere sig i tid, sted og rum, eller personer, der er så fysisk svækkede, at de er bundet til en seng eller stol. Hvordan kan man skabe netværk mellem disse mennesker?«, spurgte han. Nøgleordene eller -svarene ligger i at bygge i et omfang, hvor ældre, der stadig har kræfterne og dem uden kræfter, kan mødes. »Vi

bliver nødt til at diskutere omfanget af byggeriet, hvis vi ikke vil erstatte enhver form for ensomhed med hjemmehjælp – som jeg ikke mener er den flotteste vision«.

Tre modeord

Andre ældrepolitiske temaer så han i rekrutteringsproblemerne og i det frivillige sociale arbejde, der får en styrke i mødet med det offentlige system. Men han mente også, at kvalitetsbegrebet har behov for et serviceeftersyn uden »kroniske diskussioner om genveje til paradisk« i form af modeord som effektivisering – »det er prøvet til bristepunktet, og ældreområdet er den største leverandør til sygedagpenge og førtidspension – i sig selv tankevækkende, at det netop er det sociale system, der leverer til passiv forsørgelse« – eller omstrukturering, »hvor de kolossale gevinster udeblev, og det rodede undervejs«. Endelig er der modeordet

udlicitering. »Vi har trosfrihed i Danmark, men jeg vil dog advare mod det. Når selv simple licitationer som rengøring giver problemer, er det farligt at tro, at komplekse problemer løses meget enkelt. Igen – jeg vil advare mod de nemme svar; dette er hårdt arbejde!«

Under den livlige paneldiskussion efterlyste freelance filosof og debattør *Keld Brikner* bl.a. en afklaring af, hvad vi ikke vil have i ældreomsorgen. »Jeg vil ikke have et system, der hvidvasker ringe kvalitet i ældreplejen«, sagde han og advarede mod opsplitninger à la 'rigtig etik' eller 'det rigtige menneskesyn', når det afgørende må være, hvad der er anstændigt over for de ældre medborgere.

I øvrigt var flere såvel i panel som i salen inde på, at det var på tide, at Forbundet af Offentligt Ansatte kæmper for en bedre løn for deres medlemmer. ■

Krav til de ældre om stor fleksibilitet

Eksperterne er ikke enige om, hvad ældreomsorg er, og hvilket sprog man skal bruge om den. Vi snakker forskelligt om omsorgen og forventer os forskelligt af den. På den ene side forventer vi, at den skal være ens for alle (eller i hvert fald at den gives på ens præmisser overalt i Danmark). På den anden side vil vi også gerne have, at den er specielt tilpasset hver enkelt af os. Den skal altså både være ens og forskellig – fælles og individualiseret.

Af Holger Højlund

Cand.scient.pol., ph.d.studerende ved Institut for Ledelse, Politik & Filosofi ved Handelshøjskolen i København

Kigger vi historisk på det, er ældreomsorgen gået fra i gamle dage at være mere eller mindre udefineret til i dag at blive koblet til en masse regler og præmisser. Det sikrer hjælpen og dens udvikling, men giver den også et bestemt udseende. Den er ikke længere så selvfølgelig.

Helt selvfølgelig har den nu nok egentlig aldrig rigtig været. Også i gamle dage, da det var familien, der tog sig af omsorgen, kunne den være behæftet med en masse præmisser. Forskellen er bare, at de for det meste forblev usagt. I hvert fald var de ikke skriftlige. Det er de i dag. I offentlig regi er omsorgen blevet skriftliggjort. Man skriver love om dens rammer, man skriver rapporter om dens udvikling, og man skriver journaler om dens daglige drift. Alt sammen sikrer det saglighed omkring omsorgen og dens udvikling.

Jeg skal se nærmere på tre af de seneste reformer, der er indført på hjemmehjælpsområdet. De er indført for at sikre hjælpens saglighed og for at sikre dens udvikling. Overordnet set har alle tre reformer noget at gøre med de beslutninger, der skal tages om hjemmehjælpen. De sætter faste rammer for hjemmehjælpsens beslutninger – både rammer for hvordan hjælpen bliver besluttet, hvornår det sker og med hvilke ord. Det bliver muligt at tage beslutninger om noget, der egentligt er ret ubestemt (nemlig det at yde omsorg over for et andet menneske). Fordi reformerne hjælper med til at indskrænke mulighedsrummet, bliver det muligt at vælge én slags hjælp frem for en anden – nogle beslutninger bliver mere selvfølgelig end andre.

Fælles sprog

Ser vi først på 'Fælles sprog', så udvikles denne reform ud fra et ønske fra politikere og ledere i administrationen om at skabe større synlighed og sammenlignelighed på hjemmehjælpsområdet. Man er godt trætte af ikke at være helt sikre på, hvad det egentlig er, man laver, og hvor meget det koster. Politikerne skal vide, hvad de kan få for deres bevilgede kroner, planlæggerne skal

vide, hvordan udviklingen kan forventes at blive, og de ældre skal vide, hvad de har ret til.

'Fælles sprog' indsætter nye administrative værdier i omsorgen. Det, der laves, skal kunne ses på en ny og objektiveret måde. De ældres behov skal kunne beskrives klart og entydigt, områdets ydelser skal kunne måles/vejes og sammenlignes. Det kræver en håndfast standardisering af hjælpen. De ældre skal formulere deres behov i standard-kategorier, hjemmehjelperne skal lade deres hjælp være tilpasset faste standarder og lederne skal udarbejde statistikker, prognoser og informationsmateriale ud fra de standardiserede rammer. Standarderne definerer, hvad der kan tales og ikke tales om i hjemmehjælpen.

Aftaleskemaer

Loven om aftaleskemaer, som blev indført med serviceloven i 1995, indsætter nogle lidt andre værdier i hjemmehjælps-universet (jeg har valgt at kalde dem aftaleskemaer, selvom jeg godt ved, at de hedder noget andet i dag). Her er værdierne knyttet til den sikkerhed, aftalerne skaber. Aftalerne skaber sikkerhed for at alle ved, hvad de går ind til. De yder en formel garanti og er altså udtryk for en juridisk tankegang, hvor de ældres rettigheder sikres igennem den formaliserede procedure, og hvor hjemmehjælpsrådets pligter forsegles i et dokument. De ældre ved, hvad de kan forvente, og hjemmehjælpssystemet ved, at de ældres forventninger er styrede. Det letter tilrettelæggelsen af arbejdet. Overraskelser og konflikter vedrørende hjælpen bliver mere usandsynlige.

Forebyggende hjemmebesøg

Ser vi til sidst på 'de forebyggende hjemmebesøg', som er indført fra 1996, er det vigtigt at gøre sig klart, at de hverken bygger på formalisering eller standardisering, men på åbenhed og deltagelse. I hjemmebesøgene skal begge parter bidrage til samtalen. De ældre skal åbent gå i dialog med 'ældreområdet' om deres livs- ►

planlægning og forventninger til fremtiden, og 'ældreområdet' skal aktivt vejlede og informere de ældre om deres muligheder. Snakken er ikke pålagt bindinger på forhånd. Styringen er alene hægtet op på en gensidighed fra begge sider.

Det er altså ret forskellige værdier, der sættes i spil med de tre reformer. Det er også ret forskellige situationer de tre reformer retter sig mod. 'Fælles sprog' skal sikre beslutningerne vedrørende hjemmehjælpen, der er et ressourcetungt område, og sproget retter sig bredt mod hjemmehjælpens administration og hverdag.

Aftaleskemaerne skal sikre de beslutninger, der fastlægger adgangen til området – at der er klare præmisser for at komme ind og modtage hjælp på området – og de retter sig mod de situationer, hvor der udmåles hjælp (dvs. ved visitationerne).

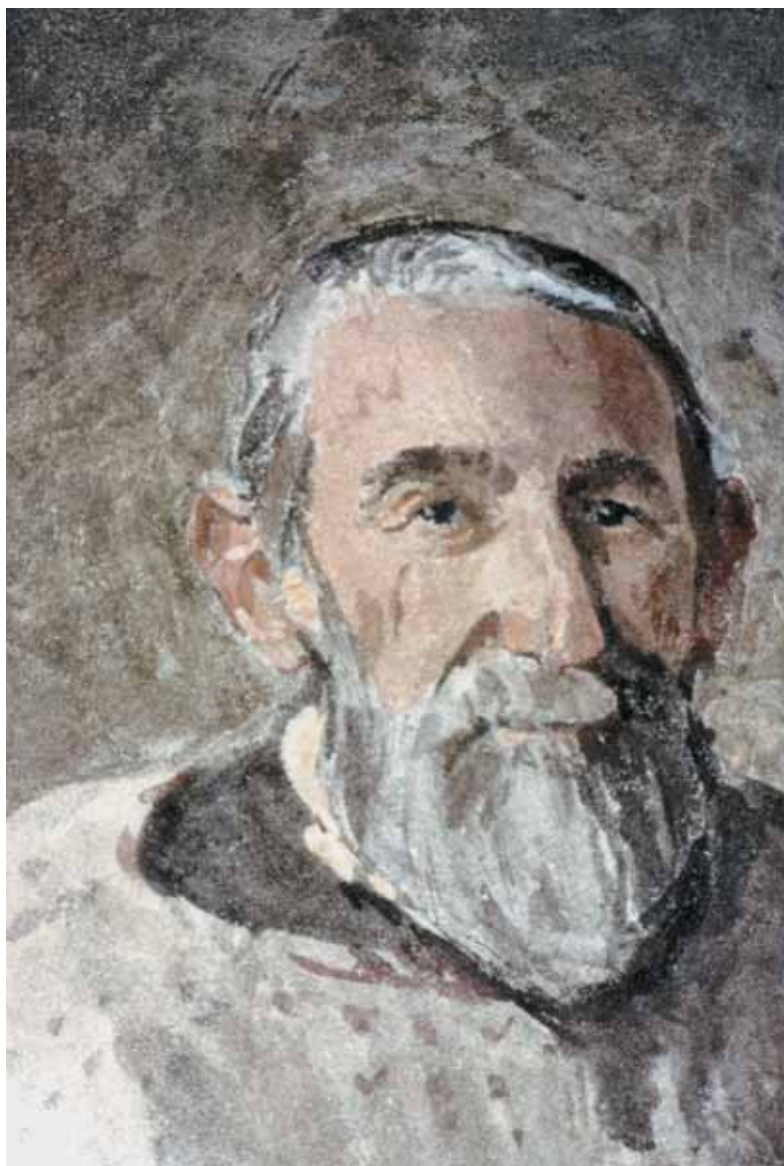
Hjemmebesøgene skal forebygge og sikre sammenkoblingen af beslutninger rundt omkring på ældreområdet, så helheden i den enkelte ældres liv opretholdes, trods alle de forskellige beslutninger der skal tages. Halvårige besøg skal understøtte kontinuiteten i udviklingen.

Ældreroller

De ældreroller, som reformerne sætter i spil, kan vi se, er ret forskellige. Forventningerne til de ældre er forskellige, alt efter hvilken situation de indgår i. I dagligdagen er der en risiko for, at man vil se mere passive og modtagende ældre. Hjælpen er minutøst fastlagt på forhånd, og det skaber ikke motivation for aktiv deltagelse hos de ældre, men lægger tværtimod op til ældre som passive forbrugere af et serviceprodukt – og ikke som aktive medskabere af deres egen dagligdag.

I visitationen, hvor man forventer at de ældre deltager i omsorgens fastlæggelse, skal de ikke være passive men tværtimod aktivt forhandlende. Her skal de være strategiske og tænke i forhandlingstaktikker. Kommunens overordnede kvalitetsstandarder og visitators professionelle skøn skal afbalanceres med deres viden om egne behov.

I 'de forebyggende hjemmebesøg' forventes de ældre også at være aktive, men her er det en noget anderledes type aktivitet,

man forventer. Her er den aktive rolle bygget op omkring åbenhed og deltagelse og ikke strategisk tænkning.

Kigger vi mere overordnet på de tre reformer, så kan to fælles tendenser ses i de tre tiltag. For det første at de flytter autoritet fra hverdagens omsorg og til situationer uden for dagligdagen. For det andet at de skaber et skjult krav om fleksibilitet til de ældre.

Betragter man flytningen af autoritet, kan man se, det sker, både fordi 'Fælles sprog' placerer mere autoritet i katalogerne, fordi aftaleskemaerne flytter autoritet til visitationen, og fordi 'de forebyggende hjemmebesøg' flytter autoritet til hjemmebesøgene. Reformerne er med andre ord alle udtryk for, at de daglige omsorgssituationer tappes for autoritet. Omsorgens beslutninger tages ud af dagligdagen og de daglige samspil mellem hjemmehjælperne og de ældre. Beslutningerne tages på forhånd. Hjælpen fastlægges på forhånd.

Undersøger vi derefter det skjulte krav om fleksibilitet, så er det afgørende her, at de ældre forventes at kunne veksle mellem deres forskellige roller alt efter hvilken situation, de indgår i, og alt efter hvilken offentlig ansat der står over for dem. Står de over for en hjemmehjælper i dagligdagen, bliver mere og mere i dag bestemt på forhånd, og derfor kan de lige så godt forholde sig afventende og passivt. Står de over for en visitator, skal de derimod tage tæten og stå på deres ret. Over for hjemmebesøgene skal de være åbne og agere, næsten som var det en ven, de stod over for.

På nogle tidspunkter skal deres ældrerolle altså være på én måde, på andre på en anden. Og vigtigt er det at se, at forventningerne om de ældres fleksible evne til rolleskift ikke har været en del af den officielle udviklingsdebat på ældreområdet.

Fleksibilitet

Der er dog her på det sidste blevet talt en del om fleksibilitet (eller rettere manglen på samme). Således luftede socialminister Henrik Dam Kristensen sidste efterår et lovforslag om den fleksible hjemmehjælp, som blev vedtaget i foråret. Lovforslaget siger, at hjemmehjælperne i konkrete situationer kan tilsidesætte den visiterede hjælp til fordel for anden hjælp, hvis de ældre ytrer ønske om det, og hvis det findes forsvarligt. Hjemmehjælperen skal med andre ord selv bedømme situationen og tage beslutning om ikke at følge de faste retningslinjer.

Det ligger der selvfølgelig en masse potentielle konflikter i. Hjemmehjælperne og de ældre er ikke længere på fast grund og må selv tage ansvaret. Flexibiliteten kommer til at hænge på den enkelte hjemmehjælper og den enkelte ældre. Så hvis formålet med lovforslaget er at genoprette fleksibiliteten i hjemmehjælpssektoren, så må man sige, at meget ansvar lægges på deres skuldre.

Og meget tyder faktisk på, at lovforslaget har ambitioner om at påvirke udviklingen på hjemmehjælpsområdet bredt set. Det kom oven på en række ældrehøringer og en generel debat i mediernes, hvor der netop blev rejst tvivl om udviklingen på hjemmehjælpsområdet. Lovforslaget var således udtryk for et politisk forsøg på at afværge den kritik, der havde været rejst. Lovforslaget rørte dog ikke fundamentalt ved hjemmehjælps administrative og økonomiske rammer, men satte fokus på krav til hjemmehjælperne og de ældre om selv at kunne tage ansvar.

Og netop her synes jeg, at loven ligner de andre reformer, vi lige har været igennem. Akkurat som i reformerne ligger der i loven et skjult krav til de ældre og hjemmehjælperne om at være fleksible (om at kunne skifte roller og tage ansvar for disse rolleskift). De skal kunne skifte mellem rollen som passiv udfører og aktiv beslutningstager. På ét tidspunkt skal de passivt udføre de forhåndsfastlagte ydelser, i det næste skal de selv bestemme, hvornår der skal afviges, og hvornår der ikke skal.

Så altså, både de ældre og hjemmehjælperne forventes på det uformelle (skjulte) plan at kunne opføre sig fleksibelt og tage ansvar, selvom de på det formelle plan får mindre råderum i dagligdagen.

Afsluttende vil jeg gerne slå fast, at jeg egentlig ikke tror, at planlæggerne har haft skjulte bagtanker med alle disse reformer. Tværtimod er jeg sikker på, at reformerne er indført løbende med de bedste intentioner om, at de hver især kan løse bestemte problemer. Det viser sig bare henad vejen, at når de virker side om side, så kommer de også til at skabe en lang række uforudsete bivirkninger.

Det er vigtigt ikke at være bange for disse bivirkninger, men tværtimod at tage dem med i sine videre overvejelser. Konflikter og sammenstød mellem værdier skal ikke reformeres væk, men danne grobund for videre udvikling.

Ægte kvalitetsudvikling er netop at lade bivirkninger få betydning for udviklingen. Dette sker alt for få steder. Måske ældreområdet skal være et foregangsområde i denne slags kvalitetsudvikling. Alt for mange steder bliver kvalitetsudvikling noget man bare gør – man kvalitetsudvikler sig – eller kvalitetsmærker sig – eller skaber kvalitetsstandarder. Alt sammen for at man kan vise politikerne (og borgerne), at man er med på noderne, at man forandrer sig i takt med nutidens krav om forandring.

På ældreområdet skal vi sikre, at kvalitetsudviklingen ikke bliver præget af modeluner og selvfølgeligheder. Selvfølgeligheder gør, at der ikke bliver stillet nok spørgsmål til kvalitetsudviklingen. Og det er måske ellers det vigtigste formål med kvalitetsudvikling – at blive bedre til at stille spørgsmål til sig selv.

(Foredrag på konferencen 'Ældreomsorg - management eller menneskelighed?', Kolding, oktober 2001). ■

Symbolsk vold mod efterlønsmodtagere

Efterlønnen er oftest ikke et 'frit valg', og lukkes adgangen til efterløn vil nedslidte og udstødte lønmodtagere finde andre måder at forlade arbejdsmarkedet på.

Af Anne Brockenhuus-Schack

Journalist, kommunikationsmedarbejder ved videnscenteret

"Påstanden om, at tilbagetrækningsbeslutningen er et 'frit valg', er en form for symbolsk vold mod de tidligt tilbagetrukne. Denne vold ytrer sig ved, at man påstår, at de tidligt tilbagetrukne kunne have valgt anderledes, samtidig med at man overser, at mulighederne og betingelserne for det frie valg er ulige fordelt mellem forskellige befolkningsgrupper".

Lektor *Per H. Jensen*, Aalborg Universitet, har skrevet et stort antal artikler og bøger om velfærdsstatens årsager, effekter og udviklingslinjer.

På Teknologirådets anden høring den 26. oktober i København om det aldrende samfund – hvor emnet denne gang var 'Behov for ændringer på arbejdsmarkedet?' – betonede han, at der ikke er nogle klare og entydige årsags- eller virkningsrelationer mellem omfanget af den tidlige tilbagetrækning på den ene side og tilbagetrækningsordningernes generøsitet og kvalitet på den anden. Et emne, han især kom ind på, var, hvorvidt man kan styre med incitamenter. Svaret herpå var stort set et nej. I debatten sagde han, at der er forskellige veje ud af arbejdsmarkedet, og lukkes den ene kanal – eksempelvis ved afskaffelse af efterlønnen – anvendes blot andre forsørgelsesordninger som f.eks. dagpenge. Derfor skal der meget hårde indgreb til over for efterlønnen for at påvirke tilbagetrækningsmønstret – en nedgang på 500-1000 kr. om måneden gør det ikke.

Push, pull og jump

Per H. Hansen nævnte i denne forbindelse tre tilbagetrækningsmetoder: Push, der betegner udstødningsmekanismer for de svageste og mindst kvalificerede dele af arbejdsstyrken. Pull, der er frivillig tilbagetrækning, og hvor tilbagetrækningsordningerne er incitamenter. Og endelig jump, hvor hovedmotivet er selvrealise-

ring, og hvor ydelserne spiller en sekundær betydning. Hvor det drejer sig om push og jump vil der således ikke ligge noget incitament i relation til eksempelvis efterlønnens størrelse.

I en undersøgelse, han har foretaget, angav 86 pct. af efterlønsmodtagerne, at de frivilligt havde forladt arbejdsmarkedet, men heri ligger ikke nødvendigvis, at det er efterlønnen, der stimulerer til tilbagetrækningen. For selv om efterlønnen ikke havde eksisteret, ville kun ca. halvdelen af de nuværende efterlønnere have været i

fuldtidsjob. Endvidere reagerer forskellige lønmodtagergrupper ikke ens på et velfærdsgode som efterlønnen.

Det er ikke blot det økonomiske incitament, der har betydning for efterlønnen. "Ordningen bidrager til at forme vore forestillinger om, hvornår vi kan tillade os at betragte ældre medarbejdere som udtjente. Eksistensen af efterlønsordningen bidrager således til at definere en 'ønskelig' relation mellem aldring og arbejde, ligesom ordningen bidrager til at trække absolutte grænser (60 år) for hvornår, det er passende at anse ældre medarbejdere for at have tjent deres tid". Samtidig er der tale om magtrelationer mellem forskellige aldersgrupper og om begrebsliggørelsen af aldring som en social konstruktion.

"Den tidlige tilbagetrækning er alt i alt et højst komplekst fænomen, hvorfor der heller ikke er nogen nemme snuptagsløsninger på problemet. Det er tilsvarende helt urealistisk at forestille sig, at den nuværende bestand af tidligt tilbagetrukne kan bringes tilbage til beskæftigelse".

Derfor skal man, ifølge Per H. Jensen, for at vende strømmen, arbejde langsigtet og bearbejde virksomhedernes personale- og rekrutteringsstrategier for at gøre det muligt og attraktivt for ældre medarbejdere at forblive i beskæftigelse. Og derfor må man

ophøre med at diskutere den tidlige tilbagetrækning som et incitamentsproblem, eftersom de fleste førtidspensionister og en relativ stor andel af efterlønsmodtagerne ikke har haft et frit valg mht. tilbagetrækningsbeslutningen.

I denne forbindelse skal det heller ikke glemmes, at efterlønnen så dagens lys af sociale hensyn. Altså var den en fordelingspolitisk begrundelse for at nedslidte lønmodtagere – især SiD-arbejdere – kunne få del i velfærden. Den anden begrundelse var at skaffe plads til de unge under den høje arbejdsløshed.

Manglende 'hænder'

Den demografiske udvikling betyder, at der kommer til at mangle 'hænder' i såvel ældre- som sundhedssektoren. Plejepersonalet udgør langt den største personalegruppe i det danske sundhedsvæsen. Der forventes således at blive mangel på social- og sundhedsassistenter, der har en to et halvt-årig uddannelse, såvel på kortere som på længere sigt, mens der for social- og sundheds-hjælpere, der har en et-årig uddannelse, kan blive mangel på kortere sigt, dvs. indtil 2006. Samtidig forventes der mangel på sygeplejersker efter år 2005. Det tager tre et halvt år at uddanne en sygeplejerske, og sundhedsminister Arne Rolighed har konstateret, at hver fjerde gymnasie pige i de kommende år skal uddanne sig til sygeplejerske for at bevare det nuværende niveau på plejeområdet, sagde *Connie Kruckow*, der er formand for Dansk Sygeplejeråd.

I den forbindelse er det relevant at pege på, hvordan de samlede personaleressourcer udnyttes optimalt, herunder at se på en ændret opgavefordeling. Ifølge sygeplejerskernes formand kan lægesekretærene overtage administrative opgaver, bioanalytikerne kan anvendes i blodbanker og radiografer kan på sigt anvendes på det billeddiagnostiske område, social- og sundhedsassistenterne skal uddannes til selv at uddanne deres elever, mens apotekerne bliver ansvarlige for medicinophædning. Alt dette vil frigøre sygeplejersker til andre opgaver.

"Stive faggrænser inden for plejeområdet er en sejlivet myte, som vi slås med inden for sundhedsvæsenet. Sådan forholder det sig ikke længere. En anden myte er, at overenskomsterne spænder ben for nye initiativer. Det er heller ikke rigtigt. Overenskomsterne indeholder et flot net af rammeaftaler om bl.a. seniorpolitik, arbejdsfastholdelse, decentrale arbejdstidsaftaler, efteruddannelse, kompetenceudvikling osv. Aftaler der ligger klar til anvendelse, så overenskomsterne kan tilpasses udfordringerne i det enkelte amt, i den enkelte kommune og på den enkelte arbejdsplads. Redskaberne er der – det gælder bare om at bruge dem!"

Ifølge *Connie Kruckow* samarbejder en række personaleorganisationer inden for sundhedssektoren om mere fleksibelt arbejde. Hun medgav, at der var en 'opstigende spiral', hvor personale-

grupperne gerne vil lave det, der ligger lige oven over deres uddannelse. "Det giver et hul i bunden, og det er aldrig sjovt at være dem, der skal fylde det. Men vi kunne måske se mere fleksibelt på gråzoneområderne. Når man kan sælge medicin i Brugsen, kan man vel også ændre lovgivningen om fagpersoners omgang med medicin".

Indvandrere

"Intet er så godt for tolerancen som mangel på arbejdskraft", sagde professor *Nina Smith*, Handelshøjskolen i Århus. Men hun så ikke de store muligheder for rekruttering af indvandrere – hvor disse kommer fra ikke-vestlige lande. Og for dem, der kommer fra vestlige lande, vil der overalt i Europa være stor efterspørgsel. Hun så dog en mulighed i, at Danmark ændrer sine rigide regler, der forhindrer anerkendelse af udenlandske uddannelseskompetencer. Her tænkte hun især på det offentlige arbejdsmarked.

De ældre kvinder

Men ligger der så ikke en arbejdskraftreserve i de ældre kvinder? Ja og nej, ifølge direktøren for Videnscenter for ligestilling, *Karen Sjørup*. Det er rigtigt, at der blandt yngre kvinder er en beskæftigelseskvotient, som ligner mænds meget, men dette gælder ikke for de lidt ældre og ældre kvinder. En stor del af gruppen af ældre kvinder er stadig ikke beskæftiget ved lønarbejde, men derimod med ulønnet omsorgsarbejde mv. Så der er formentlig ikke noget reelt beskæftigelsesunderskud i denne gruppe, og når næste generation går ud som lønarbejdere, vil det blive vanskeligt at varetage de opgaver, de ældre kvinder nu har påtaget sig.

I øvrigt er de ældre kvinder karakteriseret ved, at mange er enlige, at de trækker sig tidligere tilbage fra arbejdsmarkedet end mændene, nemlig når de i gennemsnit er 61 år, og at en betydelig del udelukkende lever på offentlig forsørgelse. Således er der ifølge de nyeste tal i løbet af det seneste halvandet år kommet 10.000 flere kvinder på efterløn, mens 20.000 kvinder stadig er på overgangsydelse. Arbejdsløsheden er også højere end for de jævnaldrende mænd. Og selv om ingen efteruddanner sig så meget som de ældre kvinder, får de tilsyneladende ikke bedre muligheder på arbejdsmarkedet.

"Mange kvinder nedslides i omsorgssektoren, og jeg kan kun håbe på, at kvinder bliver længere på arbejdsmarkedet i de kommende generationer. Ligeledes er mange kvinder endt i en blindgyde. Teknologien har skabt flere job til mænd og til højtuddannede. Dertil kommer, at der kun er etableret 2.200 servicejob. Det er helt absurd, når man tænker på, hvor god ordningen er for alle parter", sagde *Karen Sjørup*.

Læs mere om høringen på Teknologirådets hjemmeside: www.tekno.dk. ■

Den gode datter

Selv ældre med et velfungerende familieliv og et godt socialt netværk kan have glæde af en besøgsven. For ensomhedsfølelsen hænger ikke nødvendigvis sammen med, at man er isoleret og uden kontakt til andre. Det fremgik af Gerontologisk Instituts og Ældre Fondens konference om 'Besøgsvenner - og mulige alternativer', når man taler om ensomhed i alderdommen.

Af Anne Brockenhuus-Schack og Anne Leonora Blaakilde

Journalist, kommunikationsmedarbejder ved videnscentret og Cand.mag. i folkloristik og retorik

Døtre og især døtre, som bor lige i nærheden, er det bedste bud som forebyggende faktor mod ældres ensomhed. Mens det tit opleves som en selvfølge, at døtre gør en indsats for deres gamle forældre, stilles et tilsvarende krav sjældent til sønner. Kontakt med yngre familiemedlemmer opfattes af de fleste besøgsmodtagere som det mest ønskværdige, og hvis den ikke er der, giver det ofte en følelse af ensomhed. Vi har en kulturel opfattelse af familien som et naturgivent 'kit', der skal binde generationerne sammen og kompensere for tab og funktionsnedsættelse i alderdommen. Men samfundsmæssigt er det ikke sikkert, at de yngre familiemedlemmer har tid, mulighed eller lyst til at efterleve dette ideal.

Dette er nogle af de foreløbige konklusioner, der kan drages af det igangværende forskningsprojekt om besøgsvenner, der udføres for Ældre Fonden af Gerontologisk Institut. De to forskere, cand.merc. ph.d., seniorforsker *Jesper Wégens* og cand. mag. i folkloristik og retorik, forsker *Anne Leonora Blaakilde*, fremlagde nogle af resultaterne fra de interviews, der blev påbegyndt i sommer af besøgsmodtagere og besøgsvenner. Resultaterne omfattede i første række to interviewede grupper i Herning og på Langeland med vægt på besøgsmodtagerne. Senere følger analyser af besøgsvennernes rolle, ligesom området udvides til Nordvestkvarteret i København samt Hellerup med kortlægning af de frivilliges initiativer. De to forskere samarbejder med Røde Kors.

Veje ind i ensomheden

Der er flere veje ind i ensomheden, påpegede Jesper Wégens. Der er det, han kaldte *tilfældigheder*, som kan være egen svækkelse - synet, hørelsen og mobiliteten forringes - egen sygdom eller *tilskadekomst* samt følgevirkninger heraf - som for eksempel at de ældre må bevæge sig rundt med rollator eller i kørestol. Men også andres sygdom eller ulykke samt dødsfald i familie- og bekendtskabskredsen kan spille ind - nogle af besøgsmodtagerne har ligefrem været udsat for 'serielle dødsfald' i omgangskredsen og er herved i en meget isoleret situation, der gør at de ikke længere

har nogen at tilbringe højtider, ferie eller familiefester med. Et *fald i nytteværdien* kan også spille ind. Den ældre besøgsmodtager har måske hele sit liv været god til brodere, "men så er korssting yt". Endelig er det *manglende tilgængelighed* - at kørestolen skal stå langt fra opgangen eller ikke kan komme ind i supermarkedet - der isolerer den ældre.

Ensomheden kan også skyldes psykologiske problemer, som at den ældre føler sig *fremmedgjort* og ikke længere kan kende verden, at den ældre *trækker sig* - "jeg passer mig selv og vil ikke ligge nogen til byrde" - føler sig *fornærmet eller såret* - "hvis de kun vil se mig til fødselsdagen, så kan det være det samme" - eller som udtryk for ren *afstrafning* af omgivelserne. Andres beslutninger kan også spille ind. F.eks. var en kvinde efter et hoftebrud blevet flyttet fra eget hus i en landsby til en ældrebolig i et lejlighedskompleks i en større by.

Den måde, man har levet sit liv på, er også afgørende for ensomhedsfølelsen. *Tosomheden*, der er uproblematisk, mens man er ung og på arbejdsmarkedet, betyder, at når den ene falder væk, føler den tilbageblevne sig 'halv' og mangler ofte netværk og sociale kontakter.

Hvad man selv kan gøre

Nogle mennesker kunne måske selv gøre noget for ikke at blive ensomme. De kunne ringe til familie og bede om besøg eller anmode om at få en besøgsven. Opmærksomme personer i omgangskredsen kan tilskynde til en besøgsvenne-ordning, hjemmehjælp og hjemmepleje kan anmode om, at der tildeles en besøgsven, ligesom omgivelserne kan forsøge at fremme yderligere nabokontakt.

Jesper Wégens opregnede herefter netværk og relationer, der henholdsvis kan forebygge, afhjælpe, dulme og fremme ensomhed. Som *forebyggende faktor* indtager døtrene som nævnt førstepladsen, fulgt af faste familiearrangementer som højtider, at dyrke og pleje kontakten til familiemedlemmer, naboer etc.,

at være noget for nogen, samt at bo i en bolig med god plads - evt. også til når børn eller børnebørn kommer på besøg - og i nærheden af børnene. Man kunne jo også, hvis kræfterne er der-til, selv blive besøgsven.

Regelmæssige besøg af familie, venner og besøgsvenner hører i kategorien *afhjælpende faktorer*. Det gør også hjemmehjælp og hjemmepleje, og hvis økonomien rækker at få sig en havemand, at deltage i menighedsarbejde og pensionistklubber, samt rejser med organisationer eller foreninger. Blandt de interviewede besøgsmodtagere var besøg på dagcentre som regel ingen løsning, enten fordi man følte sig 'udenfor', ikke brød sig om aktiviteterne, eller fordi man ikke havde fysisk mulighed for at komme derhen.

De *dulmende faktorer* hjælper, men bærer ikke igennem. Det er nabo-kontakt, hjemmehjælp med god tid, sporadiske besøg, dagcenterbrug, at købe ind, ringe til børn eller søskende samt brug af Internet, radio, tv og ugeblade.

Endelig for repetitionens skyld er der de *fremmede faktorer*: Opbrud i netværket, dødsfald blandt venner og familie, børnebørn man sjældent ser, afviste invitationer, besøgsvenner man ikke kan få eller som pludselig holder op – hvilket er uforståeligt for de gamle – kontakter der må opgives pga. svækkelse eller sygdom samt besøgende med hastværk.

I den efterfølgende debat oplyste Jesper Wégens, at de lovpligtige, forebyggende hjemmebesøg for ældre over 75 år ikke havde gjort noget indtryk på de interviewede. Nogle benægter at have modtaget disse besøg, mens andre blander dem sammen med hjemmehjælpen. God økonomi er ingen sikring mod ensomhed og ej heller boligfællesskaber. Det er kvaliteten af kontakten, der er afgørende.

De tosømhedsramte

Anne Leonora Blaakilde beskæftigede sig i sit oplæg med ensomhedens ansigter hos de ældre. Også hun opererede med klassifikationer opdelt i *utilpassede* og *tilpassede* liv, karakteriseret af, om man har levet et liv, som ifølge gængse normer skulle være forebyggende mod ensomhed. De første 'utilpassede' var *de ensomme liv*, hvorunder de ugifte hører. Det er hende, der havde

boet hjemme hos forældrene, ham der i ungdommen ikke havde haft råd til at forsørge en kone, dem, der ingen nære har at holde jul med, så højtid holdes på det lokale aktivitetscenter eller hos den afdøde søsters dagplejebørn. I denne gruppe er også de *tosømhedsramte*, dvs. enker og enke-mænd. Som kvinden hvis mand nummer to afskar hendes forbindelse med børn af første ægteskab, eller det "tosomme" ægtepar, der flyttede i nærheden af sønnen, men da konen døde, kom sønnen sjældent forbi, og manden havde ingen venner.

En anden gruppe udgør *velværdstatens efterladte oldeforældre*, der i høj grad har tilpasset sig det samfundsmæssige ideal om at få en familie, og har brugt en stor del af deres liv på denne familie enten som husmødre eller som fædre, der arbejdede for at tjene ind til familien. Nu føler de sig forladte, fordi børnene ikke har tid; samfundet har ændret sig, og alle skal skynde sig med hver deres. Denne gruppe af efterladte oldeforældre er meget tolerante over for deres families travlhed og manglende besøg. "De unge har jo så meget at se til."

Også Anne Leonora Blaakilde var inde på døtrenes betydning. Den 'gode' datter kontra den 'dårlige' søn. Det samme køns-mønster finder man hos henholdsvis søstre og brødre, hvor tendensen er, at familiens mænd tilbringer mere tid med deres ind-

Døtre og især døtre, som bor lige i nærheden, er det bedste bud som forebyggendefaktor mod ældres ensomhed.

gifte familie end med egne forældre eller søskende; altså en tendens til at kvinder, som dominerer de familiære netværk, formår at styre, hvilke familiære bånd der bindes.

I gruppen af utilpassede er *de socialt snævre*, som rummer ældre, der har konflikter med børn og/eller andre. "Hvorfor er der så store forventninger til familien og til, hvad den kan yde? Og er det årsag til, at der er så mange konflikter?", spurgte Anne Leonora Blaakilde. I denne gruppe er også de socialt handicappede, der måske aldrig rigtigt fik opdyrket venskaber eller øvet sig i at omgås andre.

I den tilpassede gruppe findes dem, som har haft venner og familie, men som har været udsat for *død i omgangskredsen*, eller hvor de selv eller deres omgivelser har *mobiliteitsproblemer*. Endelig er der en utilpasset gruppe relateret til lokale netværk: *de fremmede*, som flytter sent og aldrig opnår at blive integreret geografisk, kulturelt eller socialt - "jeg bliver jo aldrig ø-boer", som manden sagde, der havde købt sit drømme-pensionisthus på Langeland. Mennesker, der bliver boende det samme sted det meste af deres liv, kunne kategoriseres som tilpassede i forhold til at forebygge mod ensomhed ved at opdyrke lokale netværk. Men også i denne kategori findes der en gruppe, *de isolerede*, som enten aldrig har lært nogen at kende i deres opgang, eller hvor naboerne gennem et langt liv er flyttet eller døde, og nu kender de ingen mere.

Metafor og asymmetri

Ulla Habermann, der er socialrådgiver, ph.d., Institut for Idræt ved Københavns Universitet, advarede mod den iboende metafor i begrebet 'besøgsven'. I Sverige taler man om 'besøgstjeneste' - for hvor meget er tjeneste og hvor meget er venskab?, spurgte hun, der påpegede modsætningerne mellem, at man engageres som besøgsven, men involverer sig som ven. Hun påpegede en vis asymmetri i relationerne i frivilligt socialt arbejde mellem bl.a. hjælper/bruger, stærk/svag. I frivilligt socialt arbejde tales der ikke om et enten-eller men om et både-og, og i den enkeltes situation kan der bygges bro, men det kan der ikke på samfundsniveau.

Hun talte om ældre som frivillige, hvor de ældre er at finde i patient- og sociale foreninger. Når det især er på disse felter, skyldes det, at omsorg tager tid - og tiden har netop de gamle. Det gælder dog især de ældre kvinder, og det var hendes gæt, at de ældre mænd findes på det folkeoplysende og kulturelle område - oftest som tillidsfolk eller ledere, idet det giver prestige i lokalsamfundet. Der er også forskel på de to køn på andre felter: Kvindelige frivillige er bedst til det med mad, mændene bedst til aktiviteter, kvinder 'sladrer', mens mænd giver gode råd, og hygge er noget, der alene varetages af det feminine køn. Motiverne til at gå ind i frivilligt arbejde adskiller sig ikke så meget i de for-

skellige aldersgrupper. Det er det meningsfulde, det altruistiske, omsorgen, og at det giver identitet. 40 pct. af dem, der ikke er frivillige, ville være det, hvis nogen spurgte. Det gælder især mænd, at de skal opfordres. Der er især behov for nogle, der vil være noget for de mere veluddannede ældre, akademikere - og de mænd, der er besøgsvenner, skulle advokere noget mere for sagen blandt deres kønsfæller.

I det frivillige, sociale arbejde bliver man en del af et fællesskab - det er 'vores' café - men nære venskaber er sjældne. Det frivillige arbejde bliver arenaer, hvor man kan møde andre i et socialt bytteforhold, hvor man kan være 'nære fremmede', men de færreste får deres nærmeste venner på denne måde. For venskaber tager tid, og jo ældre man bliver, jo sværere bliver det. Den efterfølgende debat påpegede bl.a., at mange modtagere er så svage, at de ikke har mange 'fortællinger', dvs. de ikke er så givende.

Kontrol over egen tilværelse

Cand. psych. og formand for Gerontopsykologisk Selskab, *Ingrid Lauridsen* holdt et oplæg om ældres håndtering af ensomhed. Den sene frihed kunne man bruge til individuelle ting som uddannelse, rejser, familien, hus og have, men det giver ikke samme mulighed for at møde nye mennesker samt oplevelsen af at give og tage som udbygningen af tidligere arbejdsroller gør. "Frivilligt arbejde er vidt forskelligt fra golfrejser. For i frivilligt arbejde involverer man sig i andre, får selvfølelse, selvtillid og opfattes om værende af værdi. Vi har alle brug for at spejle os i andre".

Hun påpegede nødvendigheden af at lade de ældre selv bestemme - eksempelvis hvad de vil bruge hjemmehjælpen til. De ældres kontrol over egen tilværelse - dette længst muligt at kunne klare sig selv - optimisme og værdighed må ikke løbes over ende. Omvendt skal folk ikke mødes 'for pænt' men med respekt. For der er ældre, der gerne vil tage imod tilbud om samvær, men som en erstatning for de tab, de har lidt. Men dette er ikke muligt at give dem, hvorfor de bliver (endnu mere) klynkende, appellerende, krævende og aggressive samt skuffede og utilfredse. Her skal besøgstjenesten være meget veluddannet, påpegede Ingrid Lauridsen.

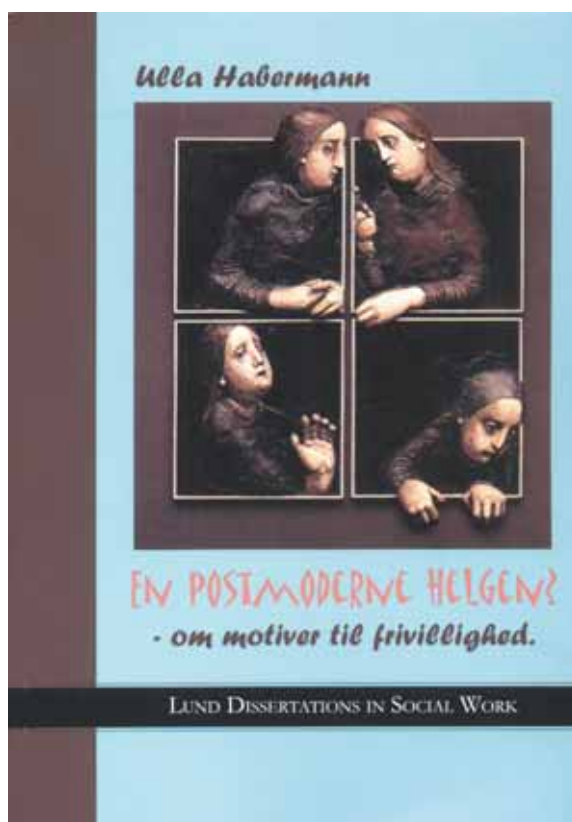
I sin afrunding var institut- og projektleder, kultursociolog, ph.d., *Christine E. Swane*, inde på, at ensomheden ofte refereres som en af stereotypierne på ældreområdet, og at det er væsentligt at påvise det reelle indhold af begrebet. 'Kontakt' og 'familie' anvendes også som plusord, og forskningen anvender begreberne alt for ureflekteret. Men der er næsten ingen forskning, der ser mere nuanceret på, hvordan disse begreber reelt opleves af de gamle - og slet ikke af de allerældste, idet megen gerontologisk forskning stopper ved de 80 år. ■

Motiver til frivillighed

Hvad får mennesker til at gøre noget for andre, som de ikke kender? Hvorfor og hvordan bruger mennesker deres tid og engagement i frivilligt arbejde – tilsyneladende uden at få noget igen? Det er nogle af de spørgsmål Ulla Habermann, tidligere leder af Center for frivilligt socialt arbejde, søger at besvare i sin ph.d.-afhandling.

Af Jesper Wégens

Cand.merc., ph.d., seniorforsker ved Gerontologisk Institut

Vidende, sprudlende, levende. Det er de ord, der melder sig først til beskrivelse af Ulla Habermanns (UH) værk om frivilliges motiver til at yde en indsats i idrætsforeninger, patientforeninger eller i sociale organisationer.

Emnet behandles i såvel historisk som nutidigt perspektiv, og sidst i bogen giver UH sit bud på frivillighedens bæredygtighed i fremtiden. Det er de frivilliges syn på deres egen og deres organisations indsats, der er i fokus, og et

brændende spørgsmål er naturligvis om frivilligheden kan holde stand mod tidens tendenser til individualisering og egennytte.

Den empiriske undersøgelse, der ligger bag afhandlingen, viser, at der er tydelig forskel i køn og alder blandt frivillige i forskellige foreningstyper. Groft sagt er der tale om idrættens unge mænd og socialt arbejdes gamle koner. Motiverne til at gå ind i det frivillige arbejde synes der derimod at herske stor enighed om.

Som forventet har begrebet filantropi en væsentlig plads i bogen i diskussionen om motiv-komplekserne bag den frivillige

indsats gennem tiderne og i dag. Tilsvarende behandles kritikken af filantropien, særligt når den optræder i skikkelse af 'hattedamer'. Gennem opstillingen af en motiv-typologi får man indtryk af bredden i begrundelserne for at yde en frivillig indsats, samtidig med at der skabes overskuelighed i mylderet af individuelle begrundelser og forklaringer.

Bæredygtigheden i fremtidens frivillige arbejde ser UH som tæt forbundet med organisationernes

og de enkelte frivilliges evne til at forene eller vælge imellem engagement og effektivitet. Fremtidens velfærdsarbejde kræver begge dele, og skal organisationerne bestå som et værdifuldt modstykke til det offentliges indsats, må det nok kræve, at der slækkes på friheden og dermed på autonomien. "Nødvendigheden findes og kræver sit" som UH afslutningsvis bemærker.

Ulla Habermann: En postmoderne helgen? – om motiver til frivillighed. Lund Dissertations in Social Work. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet, 2001. ■

Værdifuld indsats af bedsteforældre

Mange børn på Nørrebro har ikke deres bedsteforældre i nærheden. Måske bor de i Tyrkiet, Pakistan, Irak eller i Jylland.

Af Annikki Mørkeberg

Konsulent i Ældremobiliseringen

Værdier fungerer som rettesnor for vore handlinger. Normerne – hvad man må og ikke må – er forskellige fra samfund til samfund og ændrer sig gennem historien. I dag betragtes det som ønskeligt, at børnene får et tilbud om vuggestue, børnehave og fritidshjem. Disse institutioner er samfundets svar på, at begge forældre er på arbejdsmarkedet. Vi har overdraget en stor del af barndommen til de professionelle varetægt. Men hvor er bedsteforældre i denne sammenhæng? Forventningerne er ikke helt klare.

Ældremobiliseringen fik for et års tid siden en ny tanke: hvorfor ikke engagere bedsteforældre som frivillige i børnehaver og fritidshjem? Projektet blev kaldt 'Bygge bro mellem generationer' og fik sin form i samarbejde med Indre Nørrebros Sundhedsplejersker, Pensionisternes Samvirke og Forældreforeningen.

'Bedsteforældre' i børnehaven kan være med til at skabe oplevelse af nærhed og varme for det enkelte barn i institutionen, og da 'bedsteforældre' er frigjort fra den professionelle rolle, er netop tid og opmærksomhed deres mest værdifulde ressourcer.

Mange ressourcer

Jeg plejer at have en snak med den 'bedsteforældre', som vil starte. For dem er det netop fornemmelsen af stadig at have noget at give til børnene, der opleves som vigtig. Børnene har i sig selv en værdi, som vækker følelsesmæssige tanker. Vi holder af dem for deres egen skyld. Dette kommer til udtryk som "Jeg savner kontakt til børn / jeg kan lide børn".

En historie om barndommen for 60 år siden er spændende både at fortælle og at høre på og sætter fantasien i gang. Eller at lege de gamle sanglege. Det binder fortidens historie til nutiden, og sproget øves, uden at der skal terpes. Også forældrene fortæller

Bygge Bro projektet på Nørrebro samlede nogle børnehaver for at lege de gamle sanglege.

Her er vi igang med Bro, Bro, Brille.

om, at de er tilfredse. En 'bedstefar' undrede sig, da en 5-årig dreng endnu ikke talte. Et halvt år efter kom forældrene og takkede ham: "Det er din skyld, at han taler nu". – Det giver mod til en fortsat indsats.

Ingrid konstaterer: "Det er for min egen fornøjelses skyld, at jeg har valgt at deltage i projektet 'Bygge bro mellem generationer'. Jeg nyder at komme i børnehaven". Det er op til hende selv, at finde frem til legene. Nogle dage læser hun højt, og nogle gange er der mere behov for at boltre sig udendørs.

Ove på 68 år startede forleden dag i Martha-hjemmets fritidshjem. Første oplevelse var børne-

nes nysgerrighed: "Jeg var i krydsforhør: Skal du være vores bedstefar? Hvor gammel er du? Du er tyk! Ja – sådan er en bedstefar". Og accepten var hjemme, da han viste sin magiske kuglepen med en sporvogn indeni. Den tiltrak børnene som en magnet. Der var også stille børn. "Keder du dig?" spurgte Ove en dreng "Ja" – "Skal vi spille bold?" Og Ove fortæller videre: "Så hang han ved mig resten af eftermiddagen. Han gav mig et ordentligt knus da jeg skulle hjem, og faderen vinkede til mig. Børn er dejlige."

Vi holder jævnligt erfaringsmøder, hvor 'bedsteforældrene' har mulighed for at snakke sammen og få ideer fra hinanden. I foråret stillede vi op til udendørs lege på Hans Tavsens Legeplads med ca. 60 børn. En oplevelse som deltagerne bad os om at gentage.

Projektet har været i gang et års tid, og der er godt 10 ældre på 60 år i gang. Besøgene aftales med institutionen i forvejen, så børnene har noget at glæde sig til. Pensionister, som gerne vil lege med børn i alderen 3 til 12 år kan kontakte Pensionisternes Samvirke torsdag mellem 10 – 12, tlf. 3537 2422 eller snakke med Ældremobiliseringens konsulent Annikki Mørkeberg, tlf. 2091 4809. ■

Et søm i tæppet gør det ikke

Gruppen af ældre, der er bange for at falde eller tidligere er faldet, er en særlig udsat gruppe, viser en række undersøgelser, der blev præsenteret på en konference om ældres fald.

Af Anne Brockenhuus-Schack

Journalist, kommunikationsmedarbejder ved videnscenteret

Der skal mere til end søm i tæppet. For der er aldrig en, men mange grunde til ældres faldulykker. Det er heller ikke nok alene at sikre løse ledninger eller passe på med de ældres medicin, for disse årsager er kun medvirkende til faldene. De allervigtigste indsatsområder er at genoptræne de ældres muskelstyrke og sikre dem bedre balance. "Det er vigtigt at se på alle faktorerne. Dels er der nogle, der kan gøres noget ved, og dels viser det sig, at jo flere faktorer der er på spil, jo større risiko er der for fald", sagde professor, dr. med. *Marianne Schroll*, Geriatrisk Klinik på Bispebjerg Hospital den 6. november på konferencen 'Fald – en trussel mod ældres liv og førlighed'. Konferencen, der fandt sted i København, var arrangeret af Den almindelige danske Lægeforening og ÆldreForum.

Når ældres balance forringes, skyldes det, at den psykomotoriske hastighed i transmissionen af sanseindtryk falder med alderen. Hjernen skal styre en eller flere af ikke færre end 700 muskler i et splitsekund – og det er denne hastighed, der forringes. Et fald kan også skyldes et forbigående bevidsthedstab (en såkaldt syncope), der igen kan skyldes aldersrelaterede forandringer i blodtryksreguleringen, hvor trykket falder. Nogle af disse patienter kan have glæde af at få indopereret en pacemaker, der øger hjerterytmen og dermed blodgennemstrømningen. På denne baggrund anbefalede Marianne Schroll oprettelse af syncope-klinikker. Men også de praktiseren-

de læger har en opgave i fald-udredning. De bør spørge deres ældre patienter, om de er faldet inden for det seneste år. Er svaret ja, skal de undersøges for gang og balance, og går de usikkert, skal de ældre henvises til geriatrisk udredning. "Mange falder også på hospitalet – vi er næsten selvforsynende på det felt", sagde professoren.

Af andre risikofaktorer nævnte hun medicinering med f.eks. psykofarmaka, akut eller kronisk sygdom, forringet mobilitet mv. Den største risikofaktor har dem, der allerede er faldet en gang. En indsats i et egentligt faldambulatorium, hvor faldpatienter tilbydes længerevarende styrke- og balancetræning, kan reducere faldrisikoen til 40 pct., og samtidig øges de ældres mulighed for og evne til at komme ud. Dertil kommer sparede udgifter til indlæggelser. Ingen har dog endnu påvist, hvorvidt reduktion i faldhyppigheden også betyder færre brud. Økonomien i den forebyggende indsats ser sådan ud: Fem patienter skal i behandling i ét år for at forebygge ét fald, og af 100 fald fører kun ét til hoftebrud.

Frygten for at falde

Andre oplægsholdere var inde på betydningen af frygten for at falde. En af dem var fysioterapeut, ph.d. *Lillemor Lundin-Olsson*, Geriatrisk Afdeling på Umeå Universitet. Hun henviste til, at flere undersøgelser viser, at gruppen af

angste ældre løber en større risiko – men, tilføjede hun, så viser andre undersøgelser, at hvis man ikke er bange, løber man faktisk en endnu større risiko for at falde! Altså et spørgsmål om ikke at

Nogle tal

En tredjedel af ældre over 65 år falder hvert år. 5-10 pct. af faldene resulterer i frakturer, og hoftebrudene udgør 1 pct. Af de 70+ årige besøger 8 pct., svarende til 60.000, årligt en skadestue som følge af fald, 30-40 pct. indlægges, 50 pct. får funktionstab og 2.2 pct. af dem, der falder, dør. Nogle fald er ifølge udenlandske undersøgelser 'uforklarlige', men herhjemme har vi behandling for en tredjedel af disse. Ældre, der er bange for at falde, udgør 25-50 pct. af faldpatienterne. Demente har en fordoblet faldrisiko.

Kilde: *Marianne Schroll*.

lære af sine erfaringer. Omgivelsernes betydning for fald nævnte hun også. Det kunne være belysning, farven på tæpper eller gulv samt personalets optræden. Med det sidste henviste hun til, at hvis personalet virkede fortravlet, ville ældre på plejehjem ofte forsøge at gå på toilettet selv og ikke ringe efter hjælp, og at det ofte resulterede i fald.

Hun advarede også mod at se de ældre som en ensartet gruppe. For de hjemmeboende sker halvdelen af faldene udendørs og i tilfælde, hvor der er 'fart over feltet'. De ældre på plejehjem, der netop er institutionaliserede, fordi de er svagere og har mange risikofaktorer – de er i en højrisikogruppe – falder ofte indendørs og en fjerdedel af faldene sker i forbindelse med toiletbesøg. Opgjort i tørre tal som antal fald pr. år for 100 personer ser det således ud: Af de hjemmeboende over 65 år var der 50 fald årligt, for de over 80-årige hjemmeboende fordobles faldraten, mens tallet for de plejehjemsboende atter fordobles til 200 fald.

Lillemor Lundin-Olsson refererede også resultaterne af trænings- og udredningsindsatsen samt det tværfaglige samarbejde i Umeå. De viser, at risikoen blev halveret, der var 40 pct. færre fald, at der gik længere tid efter første fald, og at der var 75 pct. færre hoftefrakturer. Eller: For at forhindre én persons fald måtte otte beboere i otte måneders behandling, og for at forhindre frakturer krævede det 22 beboere i behandling i otte måneder.

De, der rørte sig meget, faldt lige så meget, som de, der ikke bevægede sig. Men i aktivgruppen var der 40 pct.'s mindre risiko for hoftefrakturer, og der er i denne sammenhæng også en klar gevinst ved sportsaktivitet hos ældre, fortalte fysioterapeut, ph. d.stud. *Nina Beyer*, Idrætsmedicinsk Forskningsenhed på Bispebjerg Hospital. Hun har fulgt godt 9.700 kvinder over 65 år gennem godt syv et halvt år. Også hun var inde på frygten for fald, der hos de ældre overstiger angsten for at dø eller få cancer og er hyppigst hos dem, der lige er faldet. Det resulterer i en ond spiral, idet disse ældre indskrænker deres aktiviteter, hvilket fører til nedgang i den fysiske form og hermed højere risiko for at falde. "Denne angst kan i sig selv føre til plejehjemsanbringelser".

Fra undersøgelser, der ikke omfatter ældre, ved man endvidere, at sygeleje og hospitalisering først rammer muskulaturen i læg- og lårmuskler, hvilket igen forøger risikoen for fald. Det er derfor vigtigt at fange de ældre før tærsklen for afhængighed og bringe dem over normalkurven, så de har noget ekstra at tære af. Selv for folk med kronisk sygdom er der ofte en gavnlig effekt af træning. "Det er sværere at hanke op i de svage, men lettere efter det første fald, for så kommer de hurtigere i form. Et fald kan opfattes som mulig start på nedgang i den fysiske funktionsevne, der bør minimeres ved øget styrketræning", sagde hun.

Stort set samtlige oplægholdere anbefalede (øget) anvendelse af hoftebeskyttere. ■

Videnscenter på Ældreområdet : Konference

Kan gamle genoptrænes - og nytter det noget?

Lovgivning på sundhedsområdet vedrørende genoptræning

Afdelingschef Vagn Nielsen, Sundhedsministeriet

Baggrund for og de politiske intentioner med de nye regler om genoptræningsplaner i sygehusloven.

Bolden er givet op - kan vi gribe den?

Forsker, ergoterapeut Annette Johannesen,

Videnscenter på Ældreområdet

Mentalitetsændringer er nødvendige, for at genoptræning kan blive en naturlig del af god omsorg for gamle.

Genoptræning af ældre

- stedbarn søger ansvarlige forældre

Ældreforsker, dr.med. Henning Kirk

Udviklingen af effektive genoptræningsforløb støder på en lang række barrierer som alderisme og sektoroverskridelse, der ikke umiddelbart forsvinder med den nye lovgivning.

Erfaringer med akutstuer og genoptræning af ældre

Koordinator, Kirsten Johansen,

Låsbyhøj Genoptræning og Aflastning, Kolding

Låsbyhøj har både døgnpladser og ambulante pladser til genoptræning, aflastning og akutfunktion. Akutstuerne gav og omgivelsernes betydning for succes i genoptræningen belyses ved eksempler fra praksis.

Lemvig-projektet

Overfysioterapeut Teresa Bjorholm, Lemvig Sygehus,

og ledende sygeplejerske Birgitte Bennedsgaard,

Thyborøn-Harboøre Kommune

Hjemmetræning under indlæggelse gør en forskel. Erfaringer og resultater fra et tværfagligt og tværsektorielt samarbejdsprojekt - belyst fra sygehusvæsenet og primærkommunen.

Kan hverdagsliv betale sig?

Mag.art. i kultursociologi, ph.d. Helle U.Timm,

Universitetshospitalernes Center for Sygepleje- og omsorgsforskning

Genoptræning og rehabilitering efter alvorlig sygdom, der forstås som et brud i en livshistorie og et konkret hverdagsliv.

Rehabilitering af ældre - handler også om at tilrettelægge omgivelserne

Højskolelektor, ergoterapeut Kjersti Vik,

Høgskolen i Sør-Trøndelag, Norge

I WHO's nye klassifikationssystem ICF betones omgivelserne som en vigtig faktor for et individs mulighed for aktivitet. K. Vik er medforfatter til bogen: 'Det handler om verdighet'.

Genoptræning i forebyggelsesperspektiv

Klinikchef, dr.med. Carsten Hendriksen, Hvidovre Hospital

Genoptræning kan forbedre funktionsevnen efter sygdom og forebygge yderligere forværring ved en lang række helbredsproblemer. Denne viden skal overføres til den praktiske hverdag for ældre mennesker og i sundhedsvæsenet.

Hvor du end går, gå med hele dit hjerte (Kung-Fu-Tse)

Ergoterapeut Lilly Jensen, Hjælpemiddelinstittet

Om rehabilitering af ældre borgere og empowerment. Det beskrives, hvordan empowerment kan benyttes i rehabiliteringen.

Fysisk aktivitet - lægens kraftigste medicin?

Praktiserende læge Leif Skive, Hillerød

Almen praksis ser 90 pct. af alle gamle mennesker inden for et år. Hvordan kan den praktiserende læge motivere ældre til at påbegynde optræningsforløb? Forslag til et arbejdsredskab vil blive præsenteret.

Genoptræning af ældre - samfundsøkonomiske aspekter

Cand.oecon, ph.d. Chr. Kronborg Andersen,

Inst. f. Sundhedstjenesteforskning, Syddansk Universitet

Ældre med nedsat funktionsevne har et højere forbrug af sundheds- og plejeydelser end ældre med god funktionsevne. Reducerer genoptræning forbruget og opvejer besparelsen omkostningerne ved genoptræningen

Paneldiskussion

Politikere fra amt og kommune samt følgende oplægsholdere

Carsten Hendriksen, Lilly Jensen, Helle U.Timm

og Henning Kirk

(Praktiske oplysninger, se bagsiden)

INDHOLD:

Byg, Byg, Byg!	2
Krav til de ældre om stor fleksibilitet	3
Symbolisk vold mod efterlønsmodtagere	6
Den gode datter	8
Motiver til frivillighed	11
Værdifuld indsats af bedsteforældre	12
Et søm i tæppet gør det ikke	13
Kan gamle genoptrænes – nytter det noget?	15

Alderens nye sider

ISSN 1397-2472

Oplag: 1.300 eks.

Udkommer 4 gange årligt

Pris 150 kr.

Kan frit citeres med

angivelse af kilde

Redaktion:

Anne Brockenhuus-Schack

Dorte Høeg

Elisabeth Porse (ansv.)

Redaktionen er afsluttet

26. november 2001

Deadline for næste nummer

25. februar 2002

Afleveres til postvæsenet

21. marts 2002

Videnscenter på Ældreområdet

Aurehøjvej 24

2900 Hellerup

tlf 39 40 10 10

man.-fre. 9.30-15.30

fax 39 40 40 45

mail@aeldreviden.dk

www.aeldreviden.dk

Videnscenter på Ældreområdet : Konference

Kan gamle genoptrænes - og nytter det noget?

Om rehabilitering og genoptræning

Tid:

7. februar, 2002, kl. 9.30-16.00

Sted:

Eigtveds Pakhus, store sal

Asiatisk Plads 2, indgang G

København K

Tlf. 3392 1601 og 3392 1602

Pris:

1.050 kr.

Omfatter konferencedeltagelse, publikationen *'Kan gamle genoptrænes - og nytter det noget? Antologi om rehabilitering og genoptræning'* (udkommer på dagen), frokost med en øl eller vand samt kaffe undervejs.

Tilmelding:

Fax til Kongresbureau Fyn senest 14. januar.

Tilmelding kan også foretages på e-mail.

Husk at opgive navn, titel, institution, adresse

og tlf. Tilmelding er bindende.

Betaling:

Samtidig med tilmelding - via check eller bankoverførsel. Husk navn og institution.

Egnsbank Fyn

Vestergade 33

PB 60, 5000 Odense C

Reg.- og kontonr.: 6810 - 000 1340 633

Yderligere oplysninger:

Kongresbureau Fyn

Svendborgvej 83-85

5260 Odense S

Tlf. 6612 7530

Fax 6612 7538

sr@fyntour.dk

Eller:

Charlotte Svendsen

Videnscenter på Ældreområdet

Tlf. 3940 1010

Fax 3940 4045

svendsen@aeldreviden.dk

- Besøg vores hjemmeside www.aeldreviden.dk
- Tilmelding til vore 'Noter' på noter@aeldreviden.dk

- Tilmelding til 'Forebyggelsesforum' med informationer og debat på forebyggelse@aeldreviden.dk

- Et abonnement på 'Alderens nye sider' bestilles på tlf. 39 40 10 10 eller mail@aeldreviden.dk